

דף מו

'הלכך, חוליות בין גדולה בין קטנה אסורה לטלטלה...' — יש מפרשים שאף על פי שהלכה כבית הלל (להלן קכב ועוד) שאין בנין וסתירה בכלים, זה דוקא בכלי שצריך להקימו קצת, אבל מגורה שכולה חוליות ומתפרקת אברים אברים, חייבים משום מלאכת 'בונה' אף לבית הלל, ולכך אסרו חכמים אף לטלטלה. (עפ"י תוס' כאן ובביצה כב).

ויש אומרים שאמנם משום 'בונה' אין כאן, אבל כיון שצריך מעשה אומן להחזיר את הקנים, או צריך לתקען בהידוק, הלכך חייב משום מלאכת 'מכה בפטיש'. (עפ"י ריטב"א, תורי"ד, 'חדושי הר"ן'. וכן משמע מרש"י להלן מז. ד"ה חייב).

לא אסרו טלטול אלא במגורה שדרכה להתפרק, וכיוצא בה. (עפ"י משנה ברורה שיג סקמ"ה). ובדעת הרי"ף כתבו ראשונים (ע' רמב"ן ועוד), שסובר שסוגיתנו הולכת כמאן דאמר יש בנין וסתירה בכלים, אבל לדידן אין איסור כלל במגורה של חוליות, ולכן השמיט הרי"ף הלכה זו. (ואולם השלחן-ערוך ושאר פוסקים נקטו לאסור. וע"ע בשו"ת אבני נזר ריא; אור לציון ח"א או"ח כד, עמ' נו).

'או דילמא הורה במגורה לאיסורא' — ואמנם סתם 'הוראה' — להתירא (כמו שכתבו בעלי הכללים — 'הליכות עולם' ועוד), אך מציינו גם 'הוראה' לאיסורא, בכתובות ז. (עפ"י מהר"ץ חיות; ריעב"ץ)

(ע"ב) 'מתיב רמי בר חמא: מפירין נדרים בשבת... ואמאי לימא מי יימר דמיזדקק לה בעל' — היה יכול לתרץ שאמנם אסורה משום 'מוקצה' ואף על פי כן מפירין לה הנדר, שהרי מותר להפר נדרים אפילו שלא לצורך השבת (נדרים עז. כן הקשה הגרעק"א). וכן היה אפשר להעמיד בנדר שאין שייך בו כלל מוקצה, כגון בקונם רחיצה או בדברים שבינו לבינה וכדו'. [וכן לפי מה שכתבו התוס' לפרש שמדובר כאן כשאסרה פירות על כל העולם, לכן הם מוקצים — היה יכול לתרץ שמדובר שלא אסרה על אחרים ואין כאן 'מוקצה'] —

אלא שהנחת המקשה היא שמדובר בכל נדרים שבעולם, ומשום כך מקשה הלא באופן שאסרה רק למשך השבת, אין שייך להפר, שהרי על כל פנים אסורה בהם מטעם 'מוקצה'. (עפ"י חדושי הגרז"ר בנגיס ח"א ט, ד-ה; גליונות קהלות יעקב). ואמנם היה יכול לתרץ ככל האופנים הנ"ל אך מתרץ את האמת, שגם באופן שאסרה חפץ לכל העולם בשבת — איננו מוקצה. (חזו"א מא, יט)

(ב'תפארת ישראל' כתב לתרץ קושית רעק"א, שאם אסורה משום 'מוקצה' בשבת עצמה, היא אסור להפר לה משום הכנה משבת לחול, כי כל ההפרה באה להתיר רק לאחר השבת. ולפי דבריו יצא שאם נדרה לאסור דבר לאחר השבת, לא יוכל הבעל להפר לה. ואין נראה. ולשון המשנה משמע שבכל אופן מיפר בשבת, אף שלא לצורך השבת כלל — הגרז"ר בנגיס שם).

— מבואר בגמרא שחפץ של אדם שהוא נדור ואסור בהנאה ואין בו היתר בשבת — הריהו מוקצה. ואולם כתבו התוס', כל דבר שהוא מותר לאנשים אחרים, מותר לטלטלו. ורק דבר שהוא אסור לכולם, כגון שנדר על חפץ שלו לאסרו על כל העולם — הריהו מוקצה. ואילו הר"ן ועוד ראשונים כתבו שאם החפץ אסור לבעליו, והרי הוא מסיח דעתו ממנו — נאסר בטלטול גם אם הוא מותר לאחרים.

ובארו האחרונים עפ"י הסוגיות דלקמן, שגם התוס' מודים בדבר שהוא מוקצה לבעליו מחמת עצמו,

שאינו חשוב לגביו וכדומה — הריהו מוקצה לכל אדם, שהרי בעליו הקצהו מכל שימוש. לא דיברו התוס' אלא בדבר שהוא ראוי מצד עצמו שנאסר לבעליו מחמת איסור הרובץ עליו, הואיל והוא מותר לאחרים, אין הבעלים מקצה אותו, שהרי יכול ליתנו לאחרים. וכן נקטו הפוסקים להלכה, כדעת התוס', וכפי החילוק הנ"ל בין דבר שאינו ראוי לבעליו מחמת חשיבותו וכדו' ובין דבר שאסור לבעליו ומותר לאחרים. (עפ"י מגן אברהם ועוד — סוס"י שה, ומובא במשנה ברורה שם. וע' גם בחדושי הגר"ר בנגיס ח"ב כד (עמ' פח-פט); סה, עמ' שסג). ובחזון-איש (מג, כ) כתב להשוות דברי הראשונים אהדדי; העיקר תלוי אם החפץ עומד היום לתשמיש אדם, וכל שעומד לתשמיש אדם — מותר לכל (כמו שמוכח מסוכה מב. וברש"י שם), וכגון לענין נדר — אם נדרה האשה מככר שלה ואין בדעתה להישאל ואין דעת הבעל להפר לה והרי הככר מוכן להימסר לאכילת אחרים — מודה הר"ן שאיננו מוקצה, (וכן כתב בשו"ת אבני נזר או"ח נה, ז. ויש להעיר שבשמירת שבת כהלכתה (כב, מז) סתם לאסור, ולא הזכיר שלדעת החזו"א והאבנ"ז מותר לכל אם ראוי לאדם אחד). לעומת זאת אם עומד הנדר להפרה ואין בדעתה למסור הככר לאחרים — אפשר שגם התוס' מודים שנחשב מוקצה, כיון שאין ראוי לבעלים ואינו מוכן לאכילת אדם היום, אלא בסתם כל אוכל הריהו מוכן אף לאורחים.

כל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת — נתבאר בנדרים עג.

כבתה אין לא כתבה לא, מאי טעמא, דילמא בהדי דנקיט לה כבתה... — לפי הטעם הזה מבואר, שגם דבר שהוא אסור בין השמשות מחמת גזרה וחשש, הרי הוא נתקצה באותה שעה, ולדעת רבי יהודה נתקצה לכל השבת מיגו דאתקצאי בין השמשות, שהרי מפורש לעיל שרבי יהודה אוסר נר שכבה (אפילו של מתכת שאינו מאוס) הגם שבין השמשות לא נאסר אלא משום חשש כיבוי.

ולפי זה יש שרצו להוכיח אודות בגדים שהיו רטובים (ממש, בטופח על מנת להטפוח) בין השמשות של כניסת שבת, הרי הם מוקצים גם לאחר שנתייבשו — שהרי באותה שעה שהיו רטובים, אסור לטלטלם מחשש סחיטה (כדברי הרמ"א (שא, מז), שאין לטלטל בגד רטוב שמקפיד על רטיבותו, שמא יבוא לסחטו), וכיון שנאסרו בין השמשות נאסרו כל היום. (וכן היא דעת המשנה-ברורה — שח ס"ק סג; שער הציון שא את רג).

ואולם יש מן הפוסקים שפקפקו בדבר, משום שאיסור זה של נגיעה בבגד רטוב אינו מוחלט, ולצורך לבישה משמע שמותר, (ע' מגן אברהם שה סק"א. וכן הביאו מהמאירי קמ"ז), וכן על ידי עשרה בני אדם מותר לטלטלו, לפי שמזכירים זה לזה, הלכך אין כאן 'מוקצה' שייאסר משום כך גם לאחר שנתייבשו. (כן תמה הגרשו"א על דברי המשנ"ב (מנחת שלמה י, ב הערה 4. וכן הובא בשמירת שבת כהלכתה פרק טו בהערה ס. ואולם בהלכות הפסוקות שבגוף הספר סתם כדברי המשנ"ב שאין לטלטל בגד שהיה רטוב ממש בין השמשות). וכן פסק להתיר בשו"ת אור לציון (ח"ב כו, ה). וכן נטה להתיר בשו"ת שבט הלוי ח"א מא, ג וח"ג לג. ושם כתב טעם נוסף, משום 'גמרו בידי אדם'.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה כב, כו) כתב לאסור בגדים שהיו רטובים בין השמשות ונתייבשו, אלא שאם תלאם על חבל לייבוש בכניסת שבת ועומדים הם להתייבש בשבת, אז נחשבים כ'גמרו בידי אדם' ואינם מוקצים. ודעת הגר"ח פ שיינברג שליט"א (בקונטרס המוקצה שבסוף ספר שלמי יהודה) לאסור בכל אופן.

ועוד פסק שם (כב, לח) אודות בגדים שהכניסו למכונת יבוש לפני השבת ונתייבשו בשבת — הואיל ואסור לעשות כן

(לפי מה שהביא הרמ"א רנב,ה לענין ריחים המשמיעים קול), הלכך הרי הם מוקצה. ויש להעיר שיש המתירים לעשות כן בשעת הדחק (שו"ת יחוה דעת ועוד — עפ"ד השו"ע. וכגון לחיילים הממהרים לצאת במוצאי שבת), להכניס בגדיהם למכונת כביסה או ייבוש (כאשר א"א לייבש בדרך אחרת) מלפני השבת, והמכונה פועלת מעצמה בשבת. ולאותן דעות נראה שאין זה מוקצה).

יש לציין עוד, שלדעת הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (אגרות משה או"ח ח"ה כב,ב-ג ועוד), כל חפץ שאינו אסור מחמת מלאכה אלא מצד אחר, אם הוא שייך לאדם שנוהג התר בדבר, הגם שהוא עושה שלא כדין — אינו מוקצה, כגון ספרי חשק או עיתונים המיוחדים למסחר, ויש שאינם יודעים שאסור לקרוא בהם ונוהגים בהם התר, הרי שבאותו בית אינם 'מוקצה'.

דבי שמעון אומר: גורר אדם כסא מטה וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ. כל היכא דכי מיכוין איכא איסורא דאורייתא כי לא מיכוין גזר רבי שמעון, כל היכא דכי מיכוין איכא איסורא דרבנן — כי לא מיכוין שרי רבי שמעון לכתחילה' — רש"י מפרש שבגרידת מטה אין איסור דאורייתא, כי הוא חופר שלא כדרך אלא כלאחר יד. (ויש לדייק כדבריו גם בלשון הרמב"ן כאן, 'שאיין גרירת מטה וספסל בעולם שיכול לבא עליו איסורא דאורייתא').

ואולם יש חולקים, שאין זה נחשב 'כלאחר יד', שהרי כך היא דרך עשיית חריץ, על ידי גרירת ברזל או כל כלי אחר (שו"ת ברכת אברהם לרבי אברהם בן הרמב"ם, יט). ועוד, הלא גם המטלטל נר, מכבה כלאחר יד הוא (ספר הישר לרבנו תם, קפח) —

ופרשו (שם), שכאן מדובר כשעושה החריץ בבית והרי הוא מקלקל, הלכך אין כאן איסור דאורייתא. אכן לפי המסקנא שרבי שמעון מתיר אף במלאכה דאורייתא, אין חילוק אם גורר בבית או בשדה. (ע' במאור ישראל' כאן).

יש לחקור מהי סברת האומרים שאין זה 'כלאחר יד' — האם משום שגרירת הריסים היא פעולה רגילה, ועל כן לעולם פעולה כזו לא תיחשב 'שינוי' (גם כלפי מלאכת חרישה), וכן לענין טלטול הנר; או שמא רק כשגרר אותם לפי שהיה צריך לגרירה, וכך דרכו, על כן אם התכוין בתוך כך גם לחרישה, אין כאן שינוי, אבל באופן שיגרור הריס רק בכדי להרוס, יש כאן שינוי מצורת המלאכה.

ואם ננקוט כפי הצד האחרון, יש לומר שגם רש"י סובר כן, ומה שכתב שהוא חופר כלאחר יד היינו כאשר אינו חפץ בגרירה כשלעצמה אלא לשם עשיית חריץ, או פטור, אבל אם רצונו בגרירה וגם חפץ בחריץ — הרי זו מלאכה גמורה. ובוה יש לישב דברי רש"י כאן עם מה שכתב בסוכה (לג: הובא במאור ישראל ע"ש) שעשיית חריץ על ידי גרירה הרי זו מלאכה גמורה.

ואולם בדברי הרמב"ן המובאים לעיל אין נראה שמחלק בכך אלא בכל אופן נחשב כלאחר יד. ויש לסייע לצד זה ממה שכתב הרמב"ן במקום אחר (הלכות בכורות, ג) שפעולה אחת יכולה להחשב 'כדרך' לענין אב-מלאכה מסוים ו'כלאחר-יד' לענין אב-מלאכה אחר, כגון התולש שער — אם נדון עליו מצד 'גזוז' הרי זה כלאחר יד, כי אין דרך גזיזה על ידי תלישה, אבל אם נחשיבו כ'עוקר דבר מגידולו' — הרי זה כדרך. הרי מוכח מדבריו (המחודשים), שהגדרת דרך מלאכה נקבעת לפי שם המלאכה שאנו דנים עליה, ולא לפי הרגילות בפועל דוקא, והכא נמי אין דרך מלאכת חרישה על ידי גרירת כלים. אך יש לחלק, כי כאן הפעולה עצמה רגילה מבחינה מציאותית, ולכן אפשר שאין לדון מצד שם המלאכה, משא"כ תולש צמר שהפעולה מצד עצמה אינה שגרתית, רק בזה כתב הרמב"ן לדון מצד שם המלאכה.

ואם אכן נחלק כנ"ל, יצא שהרוחץ בדבר המשיר שער (באופן ש'פסיק רישיה' שהוא תולש שער) — חייב משום גזוז, ואף על פי שאין דרך גזיזה בכך, לפי שכך היא דרך רחיצה. וכן כתב במאור ישראל' להלן נ: וע' בתוספתא שהתולש עשבים ברגליו אינו אלא מדרבנן.

וע' דגול מרבבה (שמ,ג) שתמה על פסק הרמ"א באוכל עוגה עם אותיות, שאין זו מחיקה כדרכה. ובשו"ת אור לציון (ח"א כה) תמה הלא כך דרך אכילתו. ונראה שנחלקו בשאלה האמורה. ויש לחלק בין זה למוציא אכלין בפיו שמבואר במשנה (בכריתות ג:). שהוא כדרך. וכן הוולך ד' אמות ברשות הרבים ורוק מכונס בפיו (לר' יהודה בעירובין צט, וע"ש בר"ן). וצריך ברור יסודי בכל זה.

כל היכא דכי מיכוין איכא איסורא דאורייתא כי לא מיכוין גזר רבי שמעון מדרבנן — כבר הקשו הראשונים, הלא כיבוי הנר ברוב המקרים אינו מדאורייתא גם כשמתכוין — לדעת רבי שמעון הפוטר במלאכה שאינה צריכה לגופה.

וכתבו התוס' שהכוונה כאן באותם אופנים שאסור מהתורה שהיא צריכה לגופה, כגון בפתיחה וצריך להבהבה. ('ואע"פ שזה התירוץ דחוק הוא — הא בלאו הכי פריך ליה שפיר'. תוס'). ויש מפרשים, היות והכיבוי באופנים מסוימים יש בו חיוב דאורייתא, גזר רבי שמעון שלא במתכוין ואפילו במקום שאינו בא לידי חיוב דאורייתא, מה שאין כן בגרירת כסא וספסל שצורה זו אין בה חיוב דאורייתא כלל. (עפ"י רמב"ן ורשב"א).

אפשר כוונתם כדוגמת החילוק שכתב הר"ן (פרק 'חבית'. וע' מגן אברהם שו"ס ק"ז), שלכך אין אומרים לנכרי לכבות, הגם שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה והרי זה שבות דשבות — משום שאם היה צריך לגופו היה חייב מן התורה ואין הכל בקיאים בו, לכן אסרו בוה על ידי נכרי. ובארו אחרונים, לפי שאין כאן הפרש בצורת המלאכה עצמה אלא במחשבת האדם, לכך החמירו בוה. ויש להעיר שמצינו לפעמים שהגמרא נוקטת שלא לחלק בכך — ע' לעיל מב רע"א ובחדושי רעק"א).

וב'פני יהושע' רצה לחדש ולומר שמלאכה שאינה צריכה לגופה, גם לדעת רבי שמעון שפוטר, היינו מחיוב סקילה וחטאת, אבל איסור דאורייתא יש גם לשיטתו. אלא שכבר חזר בו מחידוש זה, מפני כמה סוגיות המוכיחות שאינה אסורה אלא מדרבנן. אכן בשפת אמת (להלן צד): תמך בחידוש הפנ"י [ויש להעיר מדברי עצמו להלן קיו שנראה שנקט כהנחה פשוטה שמלשצ"ג אינה אלא מדרבנן]. וע"ע בהרחבה בספר מאור ישראל (קז): הוכחות מסוגיות הש"ס ומהראשונים שמלשצ"ג אינה אסורה אלא מדרבנן.

'הואיל ואדם קובע לו מקום' — וכן מובא להלן (קכד), שדבר שאדם מייחד לו מקום, הרי הוא מוקצה מחמת חסרון כיס, ואף לרבי שמעון.

וענין יחוד מקום אינו גורם האיסור מצד עצמו אלא מהוה סימן לכך שאדם מקפיד על שמירתו, ולכן דברים שידוע שאדם מקפיד עליהם, גם אם אינו קובע להם מקום, הרי הם מוקצים מחמת חסרון כיס. והוא הדין להפך, ישנם דברים שאדם קובע להם מקום אך אינו מקפיד על שמירתם — אינם מוקצים מחמת חסרון כיס. (אגרות משה או"ח ח"ה כב, יב)

דף מז

'הנה לנר שמן ופתיחה הואיל דנעשה בסיס לדבר האסור' — אבל משום שהוקצו למצוה — אין לאסור, שהרי בטלטול הנר למקום אחר אין הפקעה למצוה. (תוס' לעיל מב: ד"ה ואין. ואולם השמן המטפף, כל עוד הנר דולק הריהו מוקצה מחמת מצוה — כן מבואר בדבריהם שם. ויש להעיר לדברי הריטב"א כאן שכתב ששמן המטפף אין בנטילתו משום ביוזי מצוה, שהרי כבר אינו ראוי לנר. וצ"ל לשיטתו שאעפ"כ